„Na drie dagen weigeren, hebben ze me maar uit de kast gehaald”

José van de Laak (1941) zat opgesloten bij de zusters in Velp van 1954 tot 1959.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Alleen maar strijken. Elke dag van het jaar, behalve op zondag.” Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

José van de Laak (76) uit Tilburg was dertien jaar toen ze door mejuffrouw Van Gemert van de kinderbescherming werd afgezet bij de zusters van de Goede Herder in Velp. Thuis ging het niet meer. Haar moeder was er met een andere man vandoor. Haar vader kon de vijf kinderen niet verzorgen. Voor José werd een oplossing gevonden bij de zusters.

In haar geheugen zit gekliefd dat de zusters haar dwongen om hen ‘moeder’ te noemen. „Dat vertikte ik. Mijn moeder was dan wel weggelopen, maar ik had maar één moeder. Als drukmiddel hebben de nonnen mij toen opgesloten in een strafhok, eigenlijk een grote klerenkast, aan de achterzijde van de slaapzaal. Ik kreeg elke dag de vraag of ik bereid was ‘moeder’ te gaan zeggen. Na drie dagen weigeren, hebben ze me maar uit de kast gehaald.”

Haar herinneringen zijn vaag en scherp tegelijk. Veel heeft ze in haar leven weggestopt, maar inmiddels komen de beelden terug. „Ik las de verhalen over de Goede Herder en was de hele dag van slag.”

Van haar dertiende tot haar achttiende was ze in handen van de nonnen. Ze kwam binnen met alleen lagere school en moest meteen werken. Van een brede opleiding in huishoudelijk werk was geen sprake. Bijna vijf jaar stond ze dagelijks op de strijkafdeling. Daar werkte ze met gasbouten, strijkijzers op gas.

„Ik hoefde niet te naaien, niet te werken in de keuken of wat dan ook. Alleen maar strijken. Elke dag van het jaar, behalve op zondag." Het was een bedrijf, legt ze uit. „We kregen strijkgoed van buiten. Hemden, doopjurken, van alles."

Het regime was streng. Zwijgen tijdens het werk en veel naar de kerk. Nooit met twee meisjes alleen lopen, altijd met drie.

Op haar achttiende ging José naar Den Bosch, naar een huis voor werkende meisjes aan de Van der Does de Willeboissingel. Het werd geleid door juffrouw Van Beurden. Zij regelde een betrekking in de huishouding. José werd dienstmeisje in de woning van een katholieke arts. Tien gulden per maand mocht ze houden.

Op haar twintigste werd ze ongehuwd zwanger. Haar zoon, Rob, werd door de kinderbescherming weggehaald. Later trouwde José. Ze kreeg nog een zoon. Met Rob heeft ze nog steeds contact. „Toen hij achttien werd, heb ik hem voor het eerst ontmoet. Ik weet het nog goed. Wat een emotie."

„In de regel sloegen ze met rietjes"

José van den Berg (1930) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1947 tot 1951.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Die stank, die vreselijke stank.” Dag in dag uit stond ze in de wasserij. Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

„Die stank, die vreselijke stank.” Als José van den Berg (87) uit Maastricht eraan denkt, moet ze nog kokhalzen. Als tiener stond ze in de wasserij van het gesticht in Almelo. Badend in het zweet, voorovergebogen in een grote kuip. In haar handen een borstel. Uit de kuip stegen de dampen op van het gloeiende water waarin de vuile was van een heel mannenklooster dreef.

Op 3 mei 1947 was ze afgeleverd bij het gesticht van de Zusters van de Goede Herder. Dag in dag uit stond ze in de wasserij. Elektrische wasmachines waren er niet, dus de was werd gekookt en op de hand geborsteld. Om haar heen stonden veel jonge meisjes. „Het was zo treurig. Ik kon me goed verweren, maar die meisjes van een jaar of tien niet. Ik heb daar dingen gezien, als de politie dat had geweten…”

In de hete dampen, het lawaai van machines en de stank stonden de meisjes op een krukje om over de rand van de kuip te kunnen reiken. Met hun handjes moesten ze de vuile habijten en onderbroeken uit het hete water halen en schoon schrobben. „Elke dag vielen er wel meisjes flauw. Dan kwamen de nonnen. De een pakte zo’n huilend kind in de kraag, tikte haar tegen het gezicht; de ander zette een knie in haar rug.”

Het waren hardvochtige Duitse nonnen. In de regel sloegen ze met rietjes. In het gesticht gold een ijzeren tucht. Voordat ze mochten ontbijten stonden de meiden in de refter stil achter hun stoel. Dan schreed moederoverste, zuster Clothilde, naar haar troon. De meisjes zeiden in koor *Guten morgen meine Mutter*. Zonder verder enig geluid te maken, moesten ze gaan zitten. Praten was verboden.

José: „Op een dag zag ik meelwormen drijven in de havermoutpap. Ik zei: ‘Dat eet ik niet’ en ik stond op. Van alle kanten kwamen er nonnen. Ik moest het opeten. De jonge meisjes keken ervan op dat ik dat durfde te weigeren. Het tafereel eindigde met de komst van een non met een grote bos sleutels. Ze sloot mij op in een hok bij de slaapzalen. Dat waren de cachotten. Daar heb ik een week gezeten, met een emmer voor mijn ontlasting en een plankje aan de muur om op te zitten. ’s Avonds was er een bed met een strozak. Ik heb uren gehuild.”

De wasserij mocht ze later verruilen voor de naaizaal. Eerst zat ze met andere meiden achter industriële machines voor de confectiebedrijven. Op de zaal mocht niet gepraat worden, het was zwijgen of heiligenliedjes zingen, en altijd productie maken. José: „De nonnen zagen dat ik meer kon. Toen ben ik in een naaiatelier terechtgekomen. Daar maakten we de speciale opdrachten die de nonnen aannamen van particulieren. Trouwjurken, mantelpakjes en japonnen. De klanten zagen we nooit, en de klanten zagen ons nooit. Als er gepast moest worden, liepen twee zusters heen en weer.”

Veel meisjes zijn ziek geworden. Het eten was er na de oorlog slecht en vies. Er heerste tbc, weet José. „Een meisje heette Fientje, een lachebekje. Die was een stuk jonger dan ik. Ze was erg zwak, buiten was het koud, maar Fientje moest van de nonnen haar verplichte tuinwandeling maken. Ik hield haar stevig vast. Achter de schuur stonden de doodskisten. Toen we daar langs kwamen, bleef ze bij een kleine kist staan en vroeg: ‘Zou ik daar in passen?’ Een week later lag ze erin.”

In de bijna vier jaar dat José in Almelo vast zat, kwam niemand bij haar op bezoek. Toen ze eenentwintig werd, stopte haar vader met het betalen van kostgeld. Op 5 juni 1951 tikte een non haar op haar schouder. Ze moest mee naar de voorkant van het gesticht. José vertelt dat ze van niets wist. Op weg naar de uitgang hoorde ze de non zeggen: „Je vader betaalt niet meer dus kun je niet blijven.” Bij de voordeur stond een andere non. Die gaf haar een koffertje. José: „Ik zou naar het station worden gebracht, naar de trein naar Maastricht. In het koffertje zat een lichtblauwe jas, een jurk, wat ondergoed en

een paar schoenen. En reisgeld, een briefje van 25 gulden. Na vier jaar slavenarbeid moest ik het daar mee doen.”

In Maastricht belandde ze op een kamertje, leerde een jongen kennen, trouwde en kreeg vijf meisjes. Ze volgde avondlessen, haalde een horecadiploma en begon een café in het dorp Sint Pieter, net buiten Maastricht. „Ik heb heel hard gewerkt voor mijn kinderen zodat zij konden doorleren. Later heb ik ze mijn geschiedenis verteld. Ze geloofden mij eerst niet, maar inmiddels dragen ze me op handen.”

„Het is ongelooflijk dat ik dwangarbeid heb moeten doen omdat ik een lastige puber was”

Joke Molenaar (1951) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1967 tot 1969.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Als er weer een spoedopdracht kwam, moesten er opeens veel washandjes genaaid worden.” Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

Bij Joke Molenaar thuis werd niet geslagen. Haar vader was een toonbeeld van matigheid. Hij dronk nooit meer dan één glas alcohol per week. Als hij op zondag na de hoogmis de platenspeler opstelde en één van de weinige lp’s opzette - Rhapsody in Blue van George Gershwin - nam hij één glaasje cognac en één sigaar, merk *De Huifkar*.

Misschien was het wat krap voor acht kinderen in de Rotterdamse eengezinswoning, maar verder had Joke (67) het thuis niet slecht. Toch liep ze telkens weg. Joke was een lastige puber. Op bevel van de kinderrechter moest ze in 1967, zestien jaar oud, naar de Zusters van de Goede Herder in Almelo.

Daar belandde ze achter een Singer, een trapnaaimachine. Ze moest washandjes maken. Honderden. Ze naaide ook hansoppen voor een psychiatrische ziekenhuis en donkergroene operatieschorten met crèmekleurige manchetten. Joke: „Als er weer een spoedopdracht kwam, moesten er opeens veel washandjes genaaid worden. Iedereen werd aangespoord hard te werken. Als het gelukt was kregen we 's avonds een sigaret na het eten." Normaal kregen de meiden die alleen op zondag, als zuster Johanna de post kwam uitdelen.

Na de naaizaal moest ze 'de poort' doen. Dat betekende elke ochtend alle ruimtes, dus ook de toiletten, schoonmaken. Als ze op zaterdagmiddag in haar eentje de eetzaal poetste, kon ze naar de *Vara* luisteren, naar de 'beursberichten' in het programma In de Rooie Haan en naar de Clicheemannetjes Kees van Kooten en Wim de Bie. „Gelukkig werkte ik niet op de strijkkamer. Daar zeulden ze met zware strijkbouten die op een kachel stonden."
Na anderhalf jaar mocht ze weg. Ze kreeg een jurk en een paar schoenen mee. „Dat was alles. Het is ongelooflijk dat ik dwangarbeid heb moeten doen omdat ik een lastige puber was."

'Ik kon me goed verweren, maar die meisjes van een jaar of tien niet. Ik heb daar dingen gezien, als de politie dat had geweten…'

José van den Berg (87) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1947 tot 1951.

„Het was bidden en hard werken om boete te doen. Maar waar moest ik voor boeten?”

Karin Adelaar (1948) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude van 1960 tot 1963.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

Foto Merlijn Doomernik

Het eerste cadeautje in haar leven was een boek. Karin Adelaar (69) kreeg het op haar twaalfde verjaardag. Ze was net aangekomen bij de Zusters van de Goede Herder in Zoeterwoude. Zuster Pia had het boek opgestuurd vanuit het kindertehuis in Santpoort, waar Karin eerder was. „Zuster Pia was een goed mens. Santpoort was ook de enige plek waar ik niet ben uitgebuit.”

Als Santpoort de hemel was, dan waren Driehuis, Zoeterwoude en Stevensbeek de hel.

Ze belandde bij de Goede Herder nadat ze in het kindertehuis van de Zusters van de Voorzienigheid in Driehuis had verteld over de pater die vieze dingen deed met haar. De zaak liep hoog op, tot aan de kardinaal in Utrecht. „Toen werd er gezegd: ’Dat kind heeft een grote fantasie’. Daarna ben ik overgeplaatst, via Santpoort, naar de Goede Herder.”

Naar school gaan was er niet meer bij in Zoeterwoude. Het kind van twaalf werd ingezet in het industriële arbeidsproces. De zusters zelf spraken over „groepstherapie”. Karin moest in de wasserij zeulen met zware emmers. Elke keer twintig liter bloedheet water voor de waskuipen. Als ze viel, werd ze uitgelachen en bestraft.

Als ze niet met emmers moest slepen, dan was ze op de strijkafdeling. „Daar stonden tientallen strijkbouten op de grote kachel. Allemaal bloedheet. We streken en wasten voor rijke mensen, bedrijven en onder meer priesters. Een meisje kreeg eens zo’n strijkijzer op haar arm. Haar huid liet los en het bloedde hevig. Maar een dokter kwam er niet bij. Nu ik erover nadenk, ik heb als kind nooit een arts gezien.”

De kilheid van de nonnen is haar bijgebleven. Geen genegenheid, geen arm om je heen. Dan kwam je te dicht bij elkaar. „Het was bidden en hard werken om boete te doen. Maar waar moest ik voor boeten? Sinds mijn geboorte zat ik in tehuizen. Ik had niets misdaan.”

In Zoeterwoude verbleef Karin drie jaar. Toen ze weg moest, kreeg ze een koffertje met wat kleren en een treinkaartje. Haar nieuwe ‘moeders’ werden de zusters van Stevensbeek, in Limburg. Het was in 1963, het jaar dat ze vijftien werd.

Stevensbeek overtrof de Goede Herder nog, vindt Karin. „Die nonnen waren genadeloos. Dat meen ik uit de grond van mijn hart.” Ze heeft geen leuke jeugd gehad, wil ze maar zeggen. Het mag van haar bekend worden.

„Mensen, wat heb ik daar kou geleden. Dat paste bij het harde regime”

Tiny van Holstein-Fiolet (1932) zat opgesloten bij de zusters in Velp van 1950 tot 1953.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

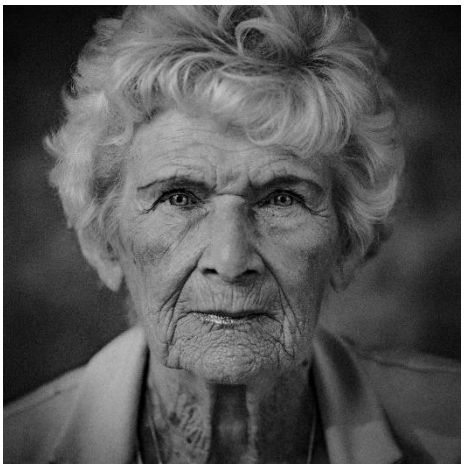

Foto Merlijn Doomernik

„Ik kan het woord ‘moeder’ nauwelijks uitspreken. Ik noem haar altijd ‘oliebol’. De deur van het kindertehuis Groenestein in Den Haag ging open en ze duwde ons zo naar binnen.” ‘Mijn trieste dagboek’ heeft Tiny van Holstein-Fiolet (86) uit Den Haag boven haar twintig velletjes kinderellende geschreven.

„Toen ik uit het laatste gesticht kwam, ben ik gelijk begonnen met schrijven. Elke dag schreef ik, bang als ik was dat ik het zou vergeten.” Haar jeugd was al beroerd vóórdat Tiny met haar drie zussen en twee broers Groenestein in werd geduwd. De oliebol had losse handjes. Moederliefde was er niet. „Ze wilde van ons af. Het mens had andere bezigheden.”

Na Groenestein („een strafkamp”) en weer enkele jaren thuis, werd Tiny in 1950 afgeleverd bij Huize Larenstein in Velp, een gesticht van de Zusters van de Goede Herder. „Ik was achttien jaar, kreeg grijze sokken en een zwarte jurk. Daar zat ik dan, afgesloten van de buitenwereld. Het was vreselijk. Je zag geen andere mensen. Alleen meisjes en die nonnen.”

Drie jaar lang zou het leven voor Tiny bestaan uit gedwongen arbeid. ‘s Morgens om zes uur op, kerk, eten en dan altijd hetzelfde eentonige werk. „Ik heb daar naaiwerk moeten doen en ontelbare keren de gangen moeten schrobben.” Op naaigebied werd productie gemaakt. Soms stond Tiny ook in de keuken.

Als ze aan Larenstein denkt, krijgt ze rillingen. De winters waren koud en het gesticht had geen centrale verwarming. Winterjassen hadden de meiden niet. „Mensen, wat heb ik daar kou geleden. Dat paste bij het harde regime. Het was een kastijding.”

Toen ze eenentwintig werd, moest Tiny bij moeder-overste komen. Die vertelde dat ze drie weken later zou vertrekken. „’s Morgens zette ze mij buiten de poort. Ik moest naar het station lopen. Ik durfde niet eens over te steken want ik had drie jaar lang geen auto, trein of fiets gezien. Alles kwam op mij af.”

Ze trof een goede man met wie ze vijf kinderen kreeg. „Ik koester de relatie met mijn kinderen.” Wat was, terugkijkend, erger, Groenestein of Larenstein? In Groenestein kreeg ze meer slaag, zegt ze, maar in Larenstein dacht ze dat ze dat haar einde nabij was. „Het was alsof je er nooit meer uit zou komen.”

„Als je straf kreeg, sloten ze je op in een hok”

Neeltje van Koll-Louwerman (1938) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude en Velp van 1951 tot 1959.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

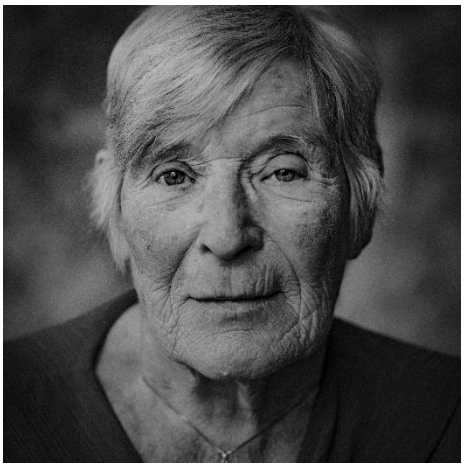

Foto Merlijn Doomernik

„Voor een dubbeltje of een snoepje lieten ze mij dingen doen.” Neeltje van Koll-Louwerman was een kind van dertien toen twee mannen haar in 1951 in Enkhuizen misbruikten. Het werd bekend, waarna de kinderrechter Neeltje uit huis plaatste. Ze moest naar Zoeterwoude, naar het gesticht van de Zusters van de Goede Herder. „Mijn misbruikers liepen nog gewoon rond.”

Ze zou eigenlijk naar de zesde klas van de lagere school gaan, maar bij de nonnen hield haar onderwijs op. Neeltje moest werken. „Mijn plek was de rekkamer: achter de hete mangel moest ik het wasgoed opvangen en op rekken hangen.” Het waren lange dagen. Van acht tot twaalf en van half twee tot zes. Loodzwaar voor een meisje van dertien, vertelt Neeltje (80).

Iedere deur ging achter haar op slot. „Ik heb het altijd gezien als een gevangenis voor kinderen.”

Voor haar verblijf betaalde de overheid kostgeld. Daarnaast dwongen de nonnen haar tot werken. Zo kwam er twee keer geld binnen voor directrice Lioba en haar zusters.

Na anderhalf jaar bracht een non haar met de trein naar een ander gesticht van de zusters, in Velp. De volgende zes jaar zou haar plek in het washuis zijn. Er waren dampende bakken met een stinkende soep van vuile was. Haar taak was het om de witte was, die op de chloortafel was geweest, uit te spoelen met koud water en op de droogzolder te hangen. „Ik was klein dus ik moest op de kappen van mijn klompen staan om overal bij te komen.”

Ze herinnert zich de stapels lakens van het deftige hotel Bordelaise in Arnhem en de was van allerlei kloosters, adellijke families en katholieke gezinnen, zoals het grote gezin Monsma in Velp. „Die hadden een zoon die priesterstudent was." Neeltje waste ook zijn vuile goed. In haar laatste jaar bij de nonnen poetste ze het huis van de familie. Het geld dat ze kreeg moest ze aan de nonnen geven. „Ik wist niet beter."

In haar spaarzame vrije tijd mocht ze een coupeusediploma halen en later een middenstandsdiploma. Maar dat was naast het werk. Want dat moest af. Praten mocht niet als er gewerkt werd. En als je straf kreeg, sloten ze je op in een hok of kreeg je zes weken stilzwijgendheid. Dan mocht niemand met je praten.

„Geslagen ben ik niet, maar het was een liefdeloze bedoening waarin we werden uitgebuit." Dat realiseerde ze zich pas later. Wist zij veel hoe het er buiten de hoge muren aan toe ging.

In de perioden dat ze te zwak was voor het washuis, werkte ze op de naaizaal. Daar haakten hele groepen babyjasjes en -slofjes voor manufacturenhandel Schröder in Den Haag, herinnert ze zich. In de naaizaal werden grote opdrachten verwerkt, zoals een order van duizenden rode zakdoeken. De meeste namen van de opdrachtgevers kent ze niet. „Dat werd ons niet verteld."

Toen Neeltje eenentwintig werd, ontvingen de nonnen geen kostgeld meer voor haar. Ze mocht weg. Aan de poort kreeg ze in haar ene hand een koffertje met een jurk, wat ondergoed en een paar schoenen. In haar andere hand stopten de nonnen een enkeltje Enkhuizen. „Dat was het dan, na zeven jaar hard werken."

Ze kijkt niet in bitterheid terug, zegt Neeltje. Dat ze nog zo vrolijk in het leven staat, komt vooral omdat ze een aardige man trof, Tom van Koll. Ze trouwden in de zomer van 1964. Tom was de liefde van haar leven. Hij was 1.98 meter, zij nauwelijks 1.60. „Ik was een jonge vrouw die niet wist hoe de wereld werkte. Bij hem kon ik letterlijk schuilen." Ze had een „geweldig" huwelijk, zegt ze. Bekroond met twee jongens.

Tom overleed op zijn negenvijftigste. Neeltje: „Hij wist van mijn verhaal, maar voor de buitenwereld heb ik het lang verborgen gehouden. Ik schaamde mij rot. Maar nu ben ik een gelukkige en tevreden oude vrouw die haar levensverhaal niet meer verstopt.”

„Vriendschappen werden niet getolereerd”

Roos te Riet (1951) zat opgesloten bij de zusters in Velp van 1961 tot 1966.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

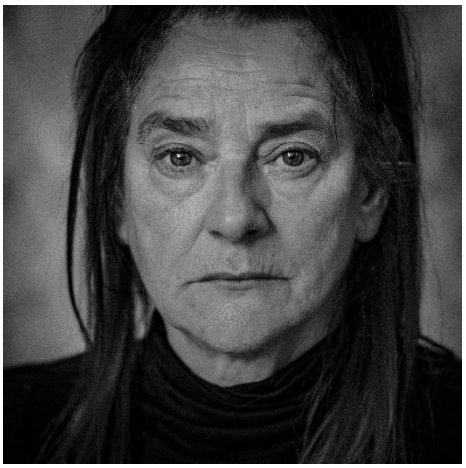

Foto Merlijn Doomernik

Roos te Riet (67) kreeg Larenstein, het gesticht van de Zusters van de Goede Herder in Velp, nooit uit haar hoofd. Ze moest het huis uit omdat haar ouders in Nijmegen niet voor haar en haar broertjes en zusjes konden zorgen. Daarna was er een pleegvader in Druten die haar met vrienden misbruikte. Vervolgens waren er tehuizen in Ubbergen, Arnhem en Nijmegen.

Elf jaar was ze toen de kinderbescherming haar in 1961 naar Velp bracht. Het zouden zes ellendige jaren worden. Volgens de leerplichtwet moesten kinderen in die tijd tot dertien jaar naar school. Maar Roos moest werken. „’s Ochtends in rijen naar de kerk en het ontbijt en daarna de hele dag werk, werk, werk.

Soms zelfs 's avonds en op zaterdag. Ik heb jaren gewerkt op de naaizaal. Kleren voor C&A en bh's voor een bedrijf in Zutphen. We moesten ook wassen voor mensen uit Velp. Die stuurden hun vuile onderbroeken naar het gesticht."

Larenstein was een hel, zegt ze. Onderling contact tussen de meisjes mocht niet. Als ze achter hun naaimachines zaten of aan tafel, werden ze in de gaten gehouden. „Iets persoonlijks zeggen mocht niet. Dan werd dat afgekapt. Vriendschappen werden niet getolereerd." Een andere scène die in haar hoofd spookt, speelt in het lijkenhuisje van het gesticht. „Samen met een zuster moest ik daar als kind van dertien doden afleggen."

Het gesticht was een gesloten werkkamp vindt Roos. „Zelfs naar het toilet kon alleen met een zuster erbij. Zij ontsloten de deuren en sloten ze daarna meteen weer af."

Toen ze zestien was, mocht ze gaan. Haar leven zou lange tijd turbulent blijven. Larenstein bleef rondspoken. Roos: „Ik heb heel veel last en verdriet gehad. Ik had de grootste moeite om te functioneren in de maatschappij."

Pas in 2003 voelde ze zich sterk genoeg om op zoek te gaan naar antwoorden. Samen met een draaiende camera van het televisieprogramma *Heilig Vuur* van de NCRV keerde ze terug naar het inmiddels lege gesticht. Na afloop waren er twee zusters die haar wilden aanhoren. Roos was boos en vlijmscherp. Over het gebrek aan liefde, het opsluiten, het eeuwige werken zonder dat er betaald werd. Roos: „Ik heb geen kind kunnen zijn en ik was constant bang. Ik wil weten waarom de meisjes zo behandeld zijn."
De zusters, overste Alphonsa Donders (inmiddels overleden) en raadszuster Mirjam Rombouts, leken zich niet bewust van het leed dat ze hadden aangericht. Ze boden hun excuses aan voor de dingen die Roos „zo beleefd" had. Donders: „Ik vind uw verhaal, uw beleving, heel erg. Maar er zijn ook vrouwen die achteraf zeggen: 'Het was de mooiste tijd van mijn leven'. We deden het zodat de meisjes iets voor de toekomst konden opbouwen." Dat de deuren op slot zaten was nodig. „We moesten die meisjes bij elkaar houden. Dat ging niet met open deuren."

En over al dat werken zei Rombouts: „We hadden geen inkomsten, hè. We moesten ook zorgen dat er geld binnenkwam om te kunnen eten en drinken, zowel voor de meisjes als voor de zusters.” Het werk in de wasserij en op de naaizalen was „groepstherapie” en een voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij.

Het leed drong niet echt door tot de zusters, wat Roos nóg scherper maakte: „De smerige onderbroeken van het dorp wassen? Wat doe ik daar later mee in de maatschappij? Ik had naar school moeten gaan. Ik was twaalf.”

De reacties op de uitzending waren talrijk. Roos kreeg felicitaties, lotgenoten kwamen met bloemen naar haar winkel. Andere kijkers stuurden boze e-mails. Ze was „van de duivel” en moest maar dood. De uitzending zorgde voor wat rimpels in de vijver, meer niet. Dit keer hoopt Roos op meer effect. „Ik deed het toen, en ik doe het nu, voor al die meiden die gevangen zaten en hebben moeten werken voor die nonnen. Zij hebben er recht op dat het eindelijk wordt uitgezocht en erkend.”

„Je mocht niet denken, niet praten. Je was niemand”

Lies Vissers (1953) zat opgesloten bij de zusters in Almelo en Bloemendaal van 1966 tot 1969.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

Foto Merlijn Doomernik

„In Almelo hebben ze mijn identiteit afgepakt. We werden gedepersonaliseerd. Na drie jaar dwangarbeid kwam ik eruit. Ik durfde geen 'nee' te zeggen als mij iets gevraagd werd. Ik was een kameleon."

Als meisje van bijna veertien jaar werd Lies Vissers (65) in het gesticht van de Goede Herder in Almelo opgesloten. Ze was beland in een heropvoedingstehuis voor gevallen vrouwen en ontspoorde meisjes. Drie jaar zat ze achter een industriële naaimachine. Geen cent kreeg ze betaald. „Ik wil mijn loon", zegt ze nu. „Ik heb genoeg ellende gehad van die tijd. En met mij al die meisjes."

Lies Vissers uit Rotterdam is moeder van vier kinderen. Oma van drie kleinkinderen. Haar leven? Daar is ze gauw klaar mee: „Ik heb niet normaal kunnen leven." Haar eigen moeder had een misbruikverleden. Ze kon Lies en haar broertje niet opvoeden. Toen Lies twaalf was, stierf haar vader. „Mijn moeder schakelde zelf de kinderbescherming in."

In Almelo moest ze naaien. „Ik weet niet welke bedrijven de opdrachten gaven." Wat ze zeker weet, zegt ze, is dat ze onder het mom van 'we leren naaien' productie moesten maken. „De nonnen hebben er flink aan verdiend." Andere meisjes werkten in de strijkkamer. Daar werd gestreken wat in de naaikamers in elkaar gezet was of in de wasserij was gewassen.

Lies: „Je mocht geen 'nee' zeggen, geen weerwoord hebben. Je mocht niet denken, niet praten. Je was niemand. Je was van hen. Niet meer van jezelf. Later in de maatschappij wist je van niks. Een psychiater vroeg me: 'Lies, wat wil jij?' Ik wist het niet."

Na drie jaar kon ze weg, zeventien jaar oud. Dat was in de grote vakantie. Afscheid nemen van de meisjes mocht niet. Opeens stond ze buiten de poort met een koffer en afgepast treingeld in haar hand. Ze moest naar een tehuis voor werkende meisjes in Rotterdam. Ze liep er weg. De politie pakte haar op. Daarna volgde Huize Maria Immaculata in Bloemendaal, ook van de Zuster van de Goede Herder. „Weer liep ik weg. Ze hebben mij niet meer te pakken gekregen. Ik heb nooit meer een naaimachine aangeraakt."

„Zuster Clara kwam 's avonds langs met kalmerende pilletjes"

Joke Vermeulen (1955) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1969 tot 1972.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

Foto Merlijn Doomernik

Ze was vorig jaar in het voormalig liefdesgesticht Larenstein in het Gelderse Velp om er bloemen te leggen voor alle slachtoffers van de Zusters van de Goede Herder. Ze vroeg tevergeefs bij de directeur van de congregatie om genoegdoening voor de dwangarbeid. En ze begon een internetforum voor lotgenoten. Nee, Joke Vermeulen (63) uit Emmen laat niet meer met zich sollen.

Ze doet het niet alleen voor zichzelf, of voor lotgenote Lies Vissers met wie ze sinds enige tijd ten strijde trekt. „Ik maak me sterk voor ál die vergeten vrouwen die als meisje opgesloten zaten om gratis voor de nonnen te werken. Ze hebben mij verknald, ze hebben Lies verknald, ze hebben duizenden kinderen verknald."

Als kind van negen jaar werd ze door haar moeder met enige regelmaat aan 'meneer de verzekeringsagent' uitgeleend. De man kwam bij hen in Vlaardingen aan huis. Dan moest Joke met hem mee om hem aan zijn gerief te helpen. Toen dat bekend werd, kreeg de verzekeringsagent drie maanden celstraf. „En ik levenslang", zegt Joke.

De kinderbescherming haalde haar thuis weg. Dat was het begin van een leven in kindertehuizen. De nonnen in Mook waren nog te doen, de zusters van Huis ter Beek in Lisse best oké en die in Berk en Beuk in Nijmegen zelfs aardig. Dat nam niet weg dat Joke telkens wegliep. Zo belandde ze, net veertien jaar, in 1969 bij de Zusters van de Goede Herder in Almelo. Die wisten raad met wegloopmeisjes.

Voor het misbruikte meisje uit Vlaardingen was er geen onderwijs meer, geen troost en geen begrip. Ze kreeg een lege plek achter een trapnaaimachine. Vijf en een halve dag per week handsoppen en handdoeken van het merk Seahorse maken. Zuster Francisca hield in de gaten of het tempo hoog genoeg lag. En of de meiden ook wel zwegen.

Joke is een van de weinige meisjes van de Goede Herder die haar dossier uit die tijd nog heeft. Opmerkelijk is dat daarin - NRC heeft het dossier ingezien - niets staat over de gedwongen arbeid. Het schetst wel een negatief beeld over Joke als „zedelijk ontwricht" meisje dat „perversiteiten" gewoon vindt en „kinderlijke trekken" heeft.

Uit het dossier blijkt dat Joke medicijnen kreeg. Die moesten haar „rustig" houden. „Zuster Clara kwam 's avonds langs op de slaapzaal met kalmerende pilletjes. Als ik terugdenk aan Almelo, lijkt het wel alsof ik die jaren in een waas geleefd heb."

Joke werkte drie jaar. Toen ze zeventien was, mocht ze weg. Ze ging weer naar huis, zou gaan trouwen en had plannen om ziekenverzorgster te worden. Maar het opleidingsinstituut wilde haar niet nadat inlichtingen waren ingewonnen bij de zusters.

Op haar achttiende raakte ze zwanger van een vriendje. Later trouwde ze met een andere man en ging ze parttime werken via een uitzendbureau. Het huwelijk liep stuk en ze trouwde opnieuw. Maar ook dat liep op niets uit. Ze heeft nu drie jongens, één kleinkind en een bijstandsuitkering. Haar thuis is een seniorenflatje in Emmen. Een man komt er niet meer in.

Moederliefde, dat is een pijnlijk punt voor Joke. Ze neemt het zichzelf kwalijk dat ze haar kinderen te weinig liefde en warmte gegeven heeft. „Van iemand houden, daar heb ik het altijd moeilijk mee gehad. Ik houd van mijn kinderen, maar heel overtuigend was het niet."

De nonnen hadden voor haar als misbruikt kind een toevluchtsoord moeten zijn. Zij dragen schuld vindt Joke. „Die onbetaalde dwangarbeid, dat had nooit mogen gebeuren. Ik wil van de zusters en van de overheid, die ons ernaar toe stuurde, horen dat het hartstikke fout was."

„Als we in de tuin wandelden dan zag je die muur met glasscherven, en de hekken"

Thea de Vries (1940) zat opgesloten bij de zusters in Zoeterwoude, Tilburg en Velp van 1954 tot 1959.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

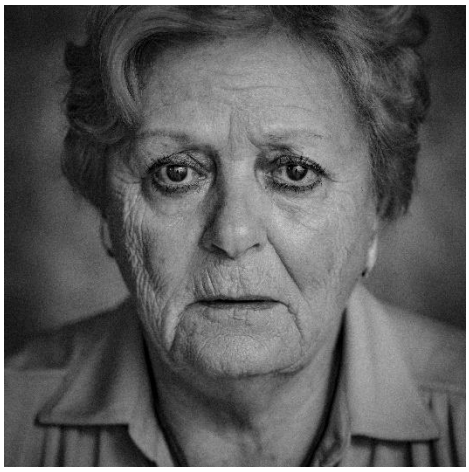

Foto Merlijn Doomernik

De dwangarbeid „was bij de beesten af". Maar Thea de Vries (78) werd er ook sterk van. „Ik heb me leren vermannen." Dat ze nu met haar verhaal naar buiten komt, is niet zonder reden.

Ze las in mei in NRC over de dwangarbeid van zeker 15.000 vrouwen en meisjes bij de Zusters van de Goede Herder en realiseerde zich dat dit het moment is om haar mond open te doen. „Ik voel het als een rehabilitatie."

Thea was de oudste van zeven kinderen. Het gezin woonde in Delft. „Mijn vader kwam op tragische wijze om het leven waarna mijn moeder haar kinderen weggaf. Zo noem ik het maar."

Bij de zusters heeft ze behoorlijk moeten „sjouwen en werken". Hoewel ze niets misdaan had, werd ze opgesloten. „Als we in de tuin wandelden dan zag je die muur met glasscherven, en de hekken." Wandelen mocht alleen met z'n drieën. De zusters deden er alles aan om te voorkomen dat er vriendschappen ontstonden. „Ze waren de baas over je en konden alles met je doen."

Zoeterwoude was Thea's eerste adres bij de zusters. Toen ze erheen werd gebracht zal ze een jaar of veertien zijn geweest, dus rond 1954. „Als je zo aan de goden wordt overgeleverd stop je veel weg. Wat ik mij herinner zijn de strozakken waarop we sliepen, het vroege opstaan - rond zes uur - en de manden vol aardappels die we dan moesten schillen. Daarna gingen we bidden en ontbijten, en dan ging je naar het ambt." Dat was de wasserij, de naaizaal of de strijkerij. Praten mocht niet. „Zo leefde je in jezelf, en leerde je in stilte met jezelf te praten."

Thea stond in de wasserij en de strijkerij. De congregatie deed goede zaken, zegt ze. „Wij waren de gratis hardwerkende medewerksters. De opbrengst ging naar de zusters. Ik maakte overhemden, kragen en manchetten. En ik stond aan de mangel. Daar moesten de lakens en slopen doorheen. We werkten voor mensen en bedrijven uit de regio."

Thea's vertrek uit haar „gevangenis" kwam onverwacht. De zusters gaven haar op een dag mee aan een welgesteld katholiek echtpaar. Ze hadden bij de zusters aangeklopt voor een kinderverzorgster. Hij, Henk van der Schoot, was patholoog-anatoom (1925-2012). Zijn vrouw Hilde (1929-2014) was een dochter van Carl Romme, fractievoorzitter van de Katholieke Volkspartij (KVP) in de Tweede Kamer.

„Ik heb het bij hen goed gehad, vergeleken met de zusters. Ik mocht naar toneel- en dansles, en ontving zelfs een salarisje. Maar nadat ik kennis kreeg aan een zeeman uit Bussum was het afgelopen. Met stille trom ben ik verplaatst naar het gesticht van de zusters in Tilburg."

In Tilburg gold hetzelfde regime als in Zoeterwoude. Thea moest werken op de naaizaal. „Daar haakten we voor een firma die babyjasjes en kindersokjes had besteld. Ik weet niet welk bedrijf dat was. Dat kwamen ze ons ook niet vertellen."

Daarna moest ze naar Velp, waar ze uiteindelijk zou vluchten. Met Pasen mocht ze een weekeinde naar huis. 'Nou, Thea veel plezier', zei de zuster. „Ik ben nooit meer teruggegaan." Ze regelde een paspoort en ging naar een neef in Zwitserland.

Haar moeder zette Thea op de trein naar Basel. Vandaar ging ze naar Solothurn waar haar neef op het perron stond. Om Duits te leren werkte ze in een banketbakkerij. Later had ze een kantoorbaan. „Daar heb ik nu nog een pensioentje van."

De opsluiting en dwangarbeid hebben haar getekend. „Het zijn verloren jaren, waarin ik geen opleiding kreeg. Maar erger nog, waarin ik geen eigen persoonlijkheid ontwikkelde. Mij is geleerd te doen wat er gezegd wordt en

mijn mond te houden. Later in de maatschappij merkte ik dat. Een weerwoord had ik nooit. Ik deed wat er gevraagd werd. Het is tijd dat ik mijn mond open doe.”

„In de regel sloegen ze met rietjes”

José van den Berg (1930) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1947 tot 1951.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Die stank, die vreselijke stank.” Dag in dag uit stond ze in de wasserij. Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

„Die stank, die vreselijke stank.” Als José van den Berg (87) uit Maastricht eraan denkt, moet ze nog kokhalzen. Als tiener stond ze in de wasserij van het gesticht in Almelo. Badend in het zweet, voorovergebogen in een grote kuip. In haar handen een borstel. Uit de kuip stegen de dampen op van het gloeiende water waarin de vuile was van een heel mannenklooster dreef.

Op 3 mei 1947 was ze afgeleverd bij het gesticht van de Zusters van de Goede Herder. Dag in dag uit stond ze in de wasserij. Elektrische wasmachines waren er niet, dus de was werd gekookt en op de hand geborsteld. Om haar heen stonden veel jonge meisjes. „Het was zo treurig. Ik kon me goed verweren, maar die meisjes van een jaar of tien niet. Ik heb daar dingen gezien, als de politie dat had geweten…”

In de hete dampen, het lawaai van machines en de stank stonden de meisjes op een krukje om over de rand van de kuip te kunnen reiken. Met hun handjes moesten ze de vuile habijten en onderbroeken uit het hete water halen en schoon schrobben. „Elke dag vielen er wel meisjes flauw. Dan kwamen de

nonnen. De een pakte zo'n huilend kind in de kraag, tikte haar tegen het gezicht; de ander zette een knie in haar rug."

Het waren hardvochtige Duitse nonnen. In de regel sloegen ze met rietjes. In het gesticht gold een ijzeren tucht. Voordat ze mochten ontbijten stonden de meiden in de refter stil achter hun stoel. Dan schreed moederoverste, zuster Clothilde, naar haar troon. De meisjes zeiden in koor *Guten morgen meine Mutter*. Zonder verder enig geluid te maken, moesten ze gaan zitten. Praten was verboden.
José: „Op een dag zag ik meelwormen drijven in de havermoutpap. Ik zei: 'Dat eet ik niet' en ik stond op. Van alle kanten kwamen er nonnen. Ik moest het opeten. De jonge meisjes keken ervan op dat ik dat durfde te weigeren. Het tafereel eindigde met de komst van een non met een grote bos sleutels. Ze sloot mij op in een hok bij de slaapzalen. Dat waren de cachotten. Daar heb ik een week gezeten, met een emmer voor mijn ontlasting en een plankje aan de muur om op te zitten. 's Avonds was er een bed met een strozak. Ik heb uren gehuild."

De wasserij mocht ze later verruilen voor de naaizaal. Eerst zat ze met andere meiden achter industriële machines voor de confectiebedrijven. Op de zaal mocht niet gepraat worden, het was zwijgen of heiligenliedjes zingen, en altijd productie maken. José: „De nonnen zagen dat ik meer kon. Toen ben ik in een naaiatelier terechtgekomen. Daar maakten we de speciale opdrachten die de nonnen aannamen van particulieren. Trouwjurken, mantelpakjes en japonnen. De klanten zagen we nooit, en de klanten zagen ons nooit. Als er gepast moest worden, liepen twee zusters heen en weer."

Veel meisjes zijn ziek geworden. Het eten was er na de oorlog slecht en vies. Er heerste tbc, weet José. „Een meisje heette Fientje, een lachebekje. Die was een stuk jonger dan ik. Ze was erg zwak, buiten was het koud, maar Fientje moest van de nonnen haar verplichte tuinwandeling maken. Ik hield haar stevig vast. Achter de schuur stonden de doodskisten. Toen we daar langs kwamen, bleef ze bij een kleine kist staan en vroeg: 'Zou ik daar in passen?' Een week later lag ze erin."

In de bijna vier jaar dat José in Almelo vast zat, kwam niemand bij haar op bezoek. Toen ze eenentwintig werd, stopte haar vader met het betalen van kostgeld. Op 5 juni 1951 tikte een non haar op haar schouder. Ze moest mee naar de voorkant van het gesticht. José vertelt dat ze van niets wist. Op weg naar de uitgang hoorde ze de non zeggen: „Je vader betaalt niet meer dus kun je niet blijven." Bij de voordeur stond een andere non. Die gaf haar een koffertje. José: „Ik zou naar het station worden gebracht, naar de trein naar Maastricht. In het koffertje zat een lichtblauwe jas, een jurk, wat ondergoed en een paar schoenen. En reisgeld, een briefje van 25 gulden. Na vier jaar slavenarbeid moest ik het daar mee doen."

In Maastricht belandde ze op een kamertje, leerde een jongen kennen, trouwde en kreeg vijf meisjes. Ze volgde avondlessen, haalde een horecadiploma en begon een café in het dorp Sint Pieter, net buiten Maastricht. „Ik heb heel hard gewerkt voor mijn kinderen zodat zij konden doorleren. Later heb ik ze mijn geschiedenis verteld. Ze geloofden mij eerst niet, maar inmiddels dragen ze me op handen."

„Liefde en warmte, het is mij niet geleerd door de zusters"

Gusta Soetekouw (1956) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1969 tot 1972.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

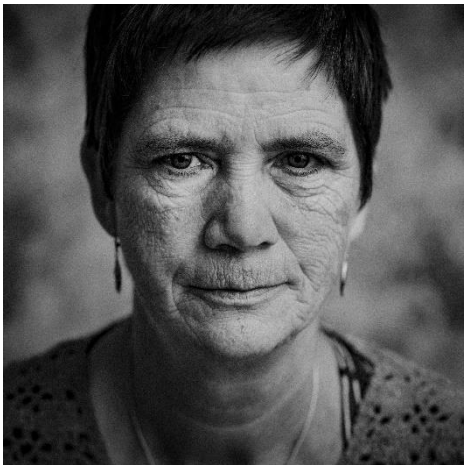

Foto Merlijn Doomernik

„Ik heb een foto van drie wiegjes die op een rijtje staan. In een van die wiegjes moet ik gelegen hebben.” De foto is kostbaar voor Gusta Soetekouw (61) uit het Limburgse Roosteren. Het is de enige tastbare herinnering aan haar kindertijd.

Ze kwam in 1956 ter wereld in een tehuis voor ongehuwde moeders. Haar vader en moeder mochten niet trouwen omdat hij niet katholiek was. „De herinneringen aan mijn jeugd vertonen hiaten. Maar ik weet dat ik in 1969 naar de Zusters van de Goede Herder in Almelo ben gebracht.” Ze was dertien. Vanaf dat moment moest ze werken, ook al gold er op dat moment al een leerplicht tot vijftien jaar.

Gusta raakte haar naam kwijt, kreeg gestichtskleren en moest een nummer in al haar kleding naaien. Na het eten en de kerk begon het dagelijkse werk. Een deel van de meisjes moest poetsen en schrobben. De rest moest werken op de naaikamers. De meiden werkten tot 12 uur. Dan was er tijd voor een boterham. Om 13 uur moesten ze weer aan het werk, tot het avondeten. Op de naaikamers zat Gusta hele dagen dezelfde kleur handdoeken te naaien. Later operatiekleding. „Daar zaten we zo braaf mogelijk te wezen. Praten tijdens het werk was streng verboden.”

Ze maakte series van gele, oranje, roze of blauwe handdoeken. Je moest het fatsoenlijk doen, want zat je er ook maar even naast dan moest je het stiksel weer uithalen. Seahorse was het merk. „Je werd aangespoord om meters per dag te maken. Lummelen aan die industriële machines was er niet bij.”

Gusta werd verplicht ook ander handwerk te doen, zoals het inpakken van koetjesrepen. Twaalf repen in een zakje, veertig in een doos. Dat was een andere commerciële klus die de zusters binnenhaalden.

Onderwijs was er niet eind jaren zestig. Toen ze later ging solliciteren, kreeg ze de vraag welke opleiding ze had gedaan. Niets dus. „Op de huishoudschool kreeg je tenminste nog Nederlands, Engels of rekenen.”

Meisjes kregen ongevraagd medicijnen toegediend, blijkt uit haar verhaal. Ze kreeg „te pas en te onpas” pillen, zeker als ze opstandig was. Gusta herinnert zich de dag dat ze een brief van haar voogdes niet kreeg omdat ze niet

gehoorzaam genoeg was geweest. „Ik ging over de rooie. Zij was mijn enige connectie met de buitenwereld. Toen sprongen vijf nonnen op mij. Ik werd met een injectienaald geprikt. Drie dagen later werd ik in het ziekenhuis van Almelo wakker in een dwangbuis.”

Gusta ontsnapte uit het ziekenhuis. Haar vrijheid was van korte duur. De politie bracht haar terug naar het gesticht. Het was niet voor het eerst, maar deze keer was de straf extra zwaar. „Twee maanden eenzame opsluiting. In de kamer stond alleen een bed. De deur zat op slot. Het eten en drinken werd gebracht. Ik mocht alleen onder begeleiding naar de wc op de gang.”

Straffen waren er vaker. Ze zat nachten op haar knieën op de koude vloer van de badkamer. Wat had ze gedaan? „Geen zware vergrijpen, maar een verkeerd weerwoord, stiekem gepraat. Let wel: dit was niet vóór de oorlog of in de jaren vijftig, dit speelde zich af rond 1970.”

Almelo had het strengste regime van alle plekken waar ze was. Ze was overgeleverd aan de wil van de nonnen. Achter de hoge muren kwam niemand controleren. De arbeidsinspectie heeft ze nooit gezien. Haar voogd één keer. Zij kwam niet verder dan de spreekkamer. Na een half uurtje was ze weer weg.

Na Almelo volgde een tehuis in Zeist. Geld kreeg ze niet mee, maar dat deerde haar niet. Ze ging de vrijheid tegemoet. Weg van de nonnen en het gedwongen werk. „In Zeist mocht ik zelfs buitenshuis naar een disco-avond.”

Nu ze ouder is, ziet ze dat ze iets belangrijks mist. Ze kan geen warmte geven, niet echt van iemand houden. „Ik zie om mij heen trotse moeders die hun kinderen liefdevol strelen. Heb ik nooit gekund. Liefde en warmte, het is mij niet geleerd door de zusters. Toen ik mijn zoon kreeg, kon ik hem geen moederliefde geven. Ik ben heel hard geworden.”

„Ik begreep maar niet waarom ik daar opgesloten zat”

Joke de Smit (1946) zat opgesloten bij de zusters in Bloemendaal en Zoeterwoude van 1961 tot 1965.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

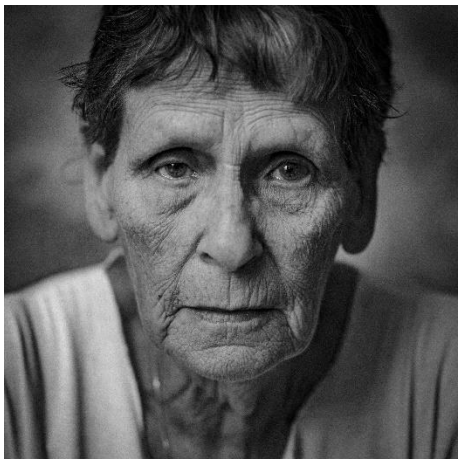

Foto Merlijn Doomernik

Ome Piet, haar stiefvader, misbruikte haar als kind thuis in Rotterdam. Toen ze vijftien was, werd Joke de Smit (72) door de kinderbescherming weggehaald. Ome Piet verdween in de cel. „Hij kreeg negen maanden. Ik vier jaar."

Ze werd opgenomen in het observatiehuis van de Zuster van de Goede Herder in Bloemendaal. Het was niets minder dan een jeugdgevangenis, zegt Joke. Dat pikte ze niet. Joke liep weg, samen met een ander meisje. De vrijheid was van korte duur. Een motoragent zag het duo en stopte. „Waar gaan de dames naar toe?", vroeg hij. Een half uur later was Joke weer terug.

's Avonds volgde een nieuwe ontsnapping. Nu bereikte ze al liftend Rotterdam. Maar de volgende dag zat ze alweer in een arrestantenbusje richting Bloemendaal. Het was tijd voor Zoeterwoude, oordeelden de nonnen. Dat was een goed bewaakt gesticht.

Zoeterwoude betekende flink werken. Joke moest strijken en wassen en werkte op de boerderij. Dat laatste vond ze het minst erg. Daar had ze van doen met een lieve non, zuster Lutgardis. „Een lief mens. Heb ik jaren contact mee gehouden."

Joke herinnert zich hoe opstandig ze was. Dat ze de nonnen het leven zuur maakte. „Ik begreep maar niet waarom ik daar opgesloten zat. Ik had toch niets misdaan?” De vrouwen en meisjes moesten werken voor bedrijven. „Ik herinner mij Noorse truien van V&D, die wij moesten afwerken. En zakjes vullen met kinderpostzegels.”

Negentien jaar oud mocht ze naar het tehuis voor werkende meisjes, dat was ook van de zusters. Later ging ze terug naar Rotterdam waar ze trouwde. Het werd geen gelukkig huwelijk. Nu heeft ze zeven kinderen en zet ze zich in de jeugdzorg in als pleegmoeder. „Ik weet immers hoe het is.”

Het verleden blijft haar achtervolgen. Haar woede op de nonnen die haar opsloten groeide naarmate ze ouder werd. Twee jaar geleden ging ze terug naar de zusters. Ze sprak met twee van hen in een bejaardentehuis in Heemstede-Aerdenhout. „Ik heb twee uur mijn gal gespuugd. Ze moesten weten wat ze gedaan hadden.”

Het luchtte niet op. Ook de 3.000 euro die ze kreeg vanwege het geweld tijdens haar verblijf in de tehuizen, deed haar niks. „Ik heb het gelijk weggegeven. De schuld voor mijn verpeste leven werd voor een schijntje afgekocht.”

„Dat ik naar een jeugdgevangenis zou gaan, wist ik niet”

Joke de Wilde (1961) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1974 tot 1976.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Ik zie me nog zitten in het naaiatelier met een trapnaaimachine om operatiehemden, handdoeken, operatiedoeken en –hemden te stikken." Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

Een jong meisje was ze nog. Toch zorgde Joke de Wilde (57) eind jaren zeventig voor een doorbraak. Door haar toedoen moesten de zusters van de Goede Herder hun ijzeren regime versoepelen.

Dat ging zo. Joke was weer eens weggelopen uit 'vakinternaat Huize Alexandra', zoals het gesticht in Almelo inmiddels heette. Dit keer ging ze naar het Jongeren Advies Centrum (JAC) in Enschede, een progressieve organisatie die jongeren hielp. Joke: „Het JAC bood mij onderdak en ik vertelde wat er in Almelo allemaal gebeurde. Dat het hele regime niet deugde."

In 1971 was 'Huize Alexandra' een „vakopleiding voor meisjes" geworden. Binnen de muren was het regime, dat de zusters sinds de negentiende eeuw hanteerden, echter niet veel veranderd. De meisjes dienden nog productie te maken in de naaizalen. Joke: „Ik zie me nog zitten in het naaiatelier met een trapnaaimachine om operatiehemden, handdoeken, operatiedoeken en -hemden te stikken."

De vakopleiding stelde niet veel voor, zegt Joke. Wat cursussen Nederlands, Engels, handenarbeid, gezondheidsleer of boekhouden. Je kreeg een door de zusters zelfgemaakt certificaat. Dat werd nergens erkend. „De hoofdtaak was nog steeds naaien voor opdrachtgevers."

Joke had de tijdgeest mee. De invloed van de Kerk was op zijn retour, de aanwas van nieuwe zusters stokte en de druk vanuit de maatschappij om de jeugdzorg te moderniseren groeide.

Na de verontrustende boodschap van Joke zocht het JAC contact met de Belangenvereniging Minderjarigen (BM), die opkwam voor kinderen in tehuizen. BM eiste openheid van de jeugdzorginstellingen in het land, en meer inspraak en voorzieningen voor de pupillen.

Vertegenwoordigers van BM – ex-pupillen en kritische jongeren - gingen met Joke naar Almelo. De Tweede Kamer had in 1975 bedongen dat BM toegang

moest krijgen tot de instellingen. „Dus daar zat ik met een paar BM'ers tegenover zuster Benedict, de directrice."

Een belangrijke thema was het voor straf opsluiten van meisjes in Huize Alexandra. De zusters hadden honderd jaar lang niets anders gedaan. Hoewel ze geen machtiging hadden van het ministerie van Justitie om een isoleercel gebruiken, gebeurde het nog steeds. „Wij werden opgesloten in hokken bij de slaapzaal of op zolder."

Waarom was ze eigenlijk naar Almelo gegaan? Haar ouders in Utrecht waren gescheiden en ze spijbelde als elfjarig kind. Toen een vriendinnetje haar vertelde dat een schoolinternaat best leuk was, vond ze het prima. „Met veel plezier heb ik mijn spulletjes ingepakt. Dat ik naar een jeugdgevangenis zou gaan, wist ik niet."

Haar latere leven had Joke last van Almelo. „Het heeft lang geduurd voordat ik mijn leven op de rails had. Ik hield moeite om mensen te vertrouwen."

Joke vertrok in 1976. Vijf jaar later nam zuster Benedict afscheid als directrice. Ze werd opgevolgd door een man. Huize Alexandra zou nog tot 2011 geëxploiteerd worden als gesloten justitiële jeugdinrichting door jeugdhulporganisatie Avenier.

„Toen ik Huize Alexandra binnenkwam was er geen onderwijs, hooguit wat kooklessen"

Barbara Hoijtink (1960) zat opgesloten bij de zusters in Almelo van 1976 tot 1978.

- Joep Dohmen

13 juli 2018

„Ik herinner me de trapnaaimachines waarmee we handdoeken en washandjes moesten stikken." Deze foto is ter illustratie gemaakt in het Museum van de 20ste eeuw in Hoorn. Foto Merlijn Doomernik

Het klinkt misschien raar, maar Barbara Hoijtink (58) ging in 1976 zelf naar de zusters van de Goede Herder. Beter gezegd, als zestienjarig meisje wilde ze maar één ding en dat was haar ouderlijk huis in Emmen uit. Alles beter dan dat. Dus stapte Barbara het voormalige gesticht binnen, dat inmiddels Huize Alexandra heette. Ze zou er twee jaar blijven.

Juist in die periode veranderde het regime in het internaat. Zoals elders in de jeugdzorg in Nederland kwamen er nieuwe pedagogische inzichten en meer vrijheden voor de meisjes. Zusters trokken zich terug en beroepskrachten namen het werk over. Barbara maakte de overgang mee.

„Toen ik Huize Alexandra binnenkwam was er geen onderwijs, hooguit wat kooklessen."

Het was in het begin, zoals in de eeuw daarvoor, naaien wat de klok sloeg. Vaak voor commerciële opdrachtgevers. Nog steeds was er geen privacy, nog steeds sliepen de meiden in chambrettes op de slaapzaal en nog steeds moesten ze verplicht werken. „Ik herinner me de trapnaaimachines waarmee we handdoeken en washandjes moesten stikken. En andere klussen, zoals het inpakken van kerstservetten voor de firma Celtona. We zaten opgesloten en er was rond de klok toezicht. Dat nam niet weg dat er van tijd tot tijd meisjes wisten te ontsnappen."

Wat wel al veranderd was toen ze binnenkwam, was het verplichte zwijgen. Het was niet langer verboden om te praten. En in plaats van elke dag in de vroege ochtend op de knieën in de kerk, was er nu eens per week een mis.

De gesloten deuren en de hoge muren in Almelo zouden de democratiseringsgolf die door de jeugdzorg ging niet kunnen keren. Tot de nieuwe verworvenheden behoorde een versoepeld rookregime. „Op één na rookten alle meiden in mijn groep. Dat was toen hip." Tot dan toe deelde een zuster per dag één sigaret per meisje uit - als er hard gewerkt werd en het gedrag goed was. „Maar als iemand haar eten niet wilde opeten, kreeg de hele groep geen sigaretten." Later mochten de meiden één pakje sigaretten of shag per week roken. Na de lunch en het avondeten, en 's avonds in de groep.

Het naaien als dagbesteding verdween niet helemaal, maar er kwamen ook mogelijkheden om buitenshuis te werken. Of om te studeren. Barbara mocht naar een 'begeleid wonen groep' en ging werken in een peuterspeelzaal. „Daarna is het mij gelukt om weer naar school te gaan. Met vallen en opstaan heb ik mijn havo-diploma gehaald. daarna merkte ik dat niemand op me zat te wachten vanwege dat stempel 'tehuiskind'."

Waar in vroegere tijden meisjes na jaren dwangarbeid het gesticht verlieten met hooguit een koffertje met een treinkaartje, was Barbara beter af. „Ik kreeg een paar honderd gulden mee toen ik weg mocht."

Haar herinneringen zijn niet louter negatief. Het ging haar ook niet slecht in het leven. Ze woont in Portugal. Maar toch: „Nu ik er zo over praat, merk ik dat het me wat doet. Ik heb last van nachtmerries. Het verleden heeft me nooit losgelaten."